

Jødernes flugt og fordrivelse fra de arabiske lande

af Stephan Grigat

Oversat af Jens Ellekær

Kilde: Bundeszentrale für politische Bildung, 26. november 2020

Stephan Grigat underviser i politologi på universiteterne i Wien og Passau. Han er permanent fellow i Moses Mendelsohn Zentrum på universitetet i Postdam og research fellow på universitetet i Haifa.

Masseexodus efter 1948

Uden for Israel er diskriminering, flugt og fordrivelse af jøder fra de arabiske stater knap et tema, og de omtrent en million jødiske flygtninge, som siden 1948 har forladt de arabiske stater og siden 1979 Iran, nævnes sjældent i debatterne om Mellemøsten.¹ Således er for eksempel pogromerne i de marokkanske byer Oujda og Jérada i 1948 lige så lidt kendte som den *farhud* (arabisk for pogrom), som i 1941 fandt sted i Bagdad, og hvorunder omkring 180 jøder blev myrdet.² Den dannede optakten til afslutningen på den mere end to et halvt årtusind gamle jødiske menighed i Irak. Det er i dag i vidt omfang gledet ud af den kollektive bevidsthed i Europa, at i slutningen af 1930'erne var mellem 25 og 30 procent af befolkningen i den irakiske hovedstad jødisk, en lige så stor andel som på samme tid i Warszawa og New York, og at der alene i Nordafrika frem til 1948 levede omkring en halv million jøder.

Mens der i det 19. århundrede stadig flyg-

tede mange jøder fra Rusland og Balkan til Det Osmanniske Rige,³ kom det i anden halvdel af det 20. århundrede til en masseexodus af jøder fra de islamisk prægede arabiske områder. Deres flugt og fordrivelse fra de arabiske lande er nært knyttet til den europæiske og tyske historie, især som følge af den gensidige påvirkning af den arabiske og den europæiske antisemitisme og frem for alt af den nationalsocialistiske politik i Mellemøsten; ⁴der til kommer det tyske masse mord på de europæiske jøder og stiftelsen af den israelske stat den 14. maj 1948. Ikke desto mindre var årsagerne til flugten og emigrationen af omkring 850.000 jøder fra de arabiske lande talrige. Ved siden af ”push”-faktorer såsom forfølgelse og diskrimination, økonomisk nød og politisk ustabilitet i de arabiske stater eksisterede der også ”pull”-faktorer såsom den zionistiske eller religiøse længsel efter et jødisk hjemland, hvis opfyldelse forekom opnåelig efter stiftelsen af Israel i 1948. Hovedårsagen må dog ses i de antijødiske traditioner i de islamisk dominerede samfund, de respektive arabiske leders manifeste antisemitisme og den israelfjendtlige holdning til konflikten med den jødiske stat⁵ i store dele af den arabiske politik.

Jødernes flugt og fordrivelse fra de arabiske lande var næsten total. Den stod ikke i direkte sammenhæng med en krigsbegivenhed – således som det var tilfældet med de omkring 700.000 arabere, der i forbindelse med den israelske statsdannelse og det derpå følgende angreb fra Syrien, Libanon, Jordan, Egypten og Irak flygtede fra kamphandlingerne.⁶ Af de 900.000 jøder, som før 1948 levede i arabiske lande, er kun få tusinde blevet tilbage, heraf fleste i Marokko og Tunesien.

Således er der af flere end 250.000 marokkanske jøder kun blevet omkring 2000 tilbage. I Tunesien levede der 100.000 jøder; i dag er det omkring 1500. I Egypten levede der i 1948 75.000 jøder og i Irak 135.000; i dag er der i begge lande færre end 20. I Yemen var der omkring 60.000; i dag skønnes deres antal at være 50. Den jødiske menighed i Syrien er skrumpet fra 30.000 til færre end 15. I Algeriet levede der i 1948 140.000 jøder, i Libyen 38.000. I ingen af de to lande bor der i dag jøder.

Også små jødiske menigheder som i Bahrain, hvor der allerede i 1947 efter FN-beslutningen om delingen af Palæstina fandt en pogrom sted i Manama, blev ramt: I 1948 levede der omkring 600 jøder i Golfstaten; i dag er der 40.

De første flugt- og migrationsstrømme opstod allerede inden dannelsen af Staten Israel. Mellem 1941 og 1948 kom det til hyppige antijødiske optøjer i Syrien, Libanon, Irak, på Den Arabiske Halvø, i Egypten og det øvrige Nordafrika.⁷ Efter pogromer i 1947, som havde kostet 70 jøder livet, flygtede halvdelen af den jødiske menighed, der talte omkring 10.000 medlemmer, fra det syriske Aleppo. I årene umiddelbart efter statsdannelsen i 1948 drog omkring 260.000 arabiske jøder fra især Irak, Yemen og Libyen til Israel. Flertallet af de egyptiske jøder måtte efter Suezkrigen i 1956 forlade landet. I Marokko, Tunesien og Algeriet fandt flugten af hundrede tusinder af jøder hovedsagelig sted i 1950'erne og 1960'erne, blandt andet som følge af Seksdageskrigen i 1967. Den sidste store flugtbevægelse foregik efter Yom kippur-krigen i 1973 på et tidspunkt, hvor det overvejende flertal af jøder allerede havde forladt de arabiske lande.

I mange tilfælde var flygningene tvunget til at efterlade næsten alle deres besiddelser,⁸ især i Irak, Egypten og Libyen. Alene i Irak kom det til et "røveri af et gigantisk omfang",⁹ som juridisk blev sikret gennem en række love. De summer, som i begyndelsen af 1950'erne blev konfiskeret fra jøder i Irak, vurderes at udgøre 200 millioner US-dollar. I Egypten fik de jøder, der blev tvunget til flugt, kun tilladelse til at tage 20 egyptiske pund med sig, og de måtte med deres underskrift acceptere, at deres ejendele blev beslaglagt. Skønnet over de af jøder siden 1948 efterladte og konfiskerede værdier varierer. I 2007 vurderede *World Organisation of Jews from Arab Countries*, at der var blevet efterladt værdier for op mod 300 milliarder US-dollar (i nutidsværdi); heri mere end 100.000 kvadratkilometer jordbesiddelser i især Egypten, Marokko og Irak (hvad der svarer til et areal omkring fem gange så stort som Israel).¹⁰

Traditioner: jøder i islamiske samfund

Situationen for jøder i de islamiske samfund var endnu i det 19. århundrede som regel bedre end for de fleste jødiske mindretal i Europas kristeligt prægede samfund. Det betød dog ikke, at jøder i de islamiske samfund var ligeberettigede: Også i de forholdsvist ublodige perioder af den jødisk-muslimske sameksistens i den arabiske verden, hvori jøder blev tolereret som "beskyttelsesbefalede" (*dhimmis*), drejede det sig om en tolerance, der baserede sig på foragt.¹¹ *Dhimma*-institutionen udgjorde en "status af ydmygelse, fornedrelse og nedværdigelse",¹² der underkastede jøderne talrige ekskluderende regler. Allerede længe før 1948 havde den på foragt hvilende diskriminering igen og igen ført til blodig forfølgelse: En af de første pogromer mod jøder i Europa med omkring 4000 ofre var massakren i Granada i 1066, som på det tidspunkt var under islamisk herredømme. I slutningen af det 18. århundrede blev jæderne blandt andet fordrevet fra det saudiarabiske Jeddah; i 1790 kom det til en pogrom i det marokkanske Tetuan; i 1828 til en i Bagdad og i 1834 var der voldelige overgreb mod den jødiske menighed i Safed, som i dag er beliggende i Israel.

I det 19. århundrede øgedes beskyldninger mod jøder i Det Osmanniske Rige om ritualmord kraftigt. De blev indledningsvis især fremført af kristne propagandister, men mod slutningen af det 19. århundrede blev de stadig hyppigere taget op i islamiske publikationer.¹³ I det 19. og 20. århundrede blandede klassiske antijødiske motiver fra den islamiske tradition sig med elementer i den moderne antisemitisme.¹⁴ Denne radikaliseringsproces af det arabiske jødefjendskab opstod før den israelske statsdannelse. For det første blev den opildnet gennem den nationalsocialistiske propaganda i Mellemøsten. For det andet var den en reaktion på jødernes partielle autoemancipation i de arabiske samfund. Som i den europæiske antisemitisme, men indlejret i konteksten af en anden religiøs tradition, blev jøderne i den arabiske verden angrebet for at være repræsentanter for moderniseringspro-

cesser, som ville nedbryde den oprindelige samfundsorden.

Dette had mod det moderne viser sig især hos ideologerne i det i 1928 stiftede egyptiske Muslimsbroderskab såsom Hassan al-Banna og senere i Sayyid Qutbs programmatisk skrift *Vor kamp mod jøderne* fra 1950, som frem til i dag har inspireret islamistiske attentatudøvere over hele kloden, eller hos den algeriske islamismeideolog Malek Bennabi. Han sagde beklagende: ”Dette er kvindens, jødens og dollarens århundrede.”¹⁵

Antisemitismen i de arabiske og islamiske lande var ikke et resultat af Mellemøstkonflikten, og for den arabisk-islamiske foragt for jøder krævedes der ikke først den israelske statsdannelse. Etableringen af den jødiske stat i 1948 fungerede snarere som en impuls til transformationen af denne traditionelle foragt for de jødiske *dhimmi*s til et fjendskab mod de ”beskyttelsesbefalede”, der bemyndigede sig selv til suveræniteten. Betragter man Israels konflikt med dets arabiske naboer, bør man derfor ikke lade den arabiske og islamiske verdens antijødiske traditioner og den deraf affødte arabiske og islamiske antisemitisme ude af betragtning.¹⁶

Senest med begivenhederne under Anden Verdenskrig stod det for store dele af de arabiske jøder klart, at det ikke gjorde nogen nævneværdig forskel, om de udtalte sig for eller imod zionismen. Den islamisk prægede flertalsbefolkning i de arabiske stater havde i sin adfærd over for det jødiske mindretal i sit samfund knap gjort sig det klart, hvorledes den forholdt sig til stiftelsen af en jødisk stat. Om jøderne – som i Syrien og Irak – for store deles vedkommende højlydt tilsluttede sig antizionismen; som i Egypten permanent erklærede deres loyalitet; åbent – som til dels i Tunesien og Libyen – stillede sig bag den zionistiske sag; eller – som det hyppigt var tilfældet i Algeriet – i betragtning af karakteren af den arabiske og panarabiske nationalisme stillede sig på kolonimagts side: ”I sidste ende delte de alle en lignende skæbne og besluttede sig til emigration eller flugt fra deres fødeland.”¹⁷

Der var imidlertid undtagelser fra den radikale arabisk-nationalistiske og islamistiske antisemitisme. I mandatområdet Palæstina måtte til-

hængerne af den åbent antisemitiske og med den tyske nationalsocialisme kollaborerende mufti Amin al-Husseini først med brutal vold sætte sig igennem over for moderatere fraktioner på den arabiske side. Under pogromen i Irak i 1941 blev der ikke blot myrdet 180 jøder, men også mange arabere, som stillede sig beskyttende foran deres jødiske naboer. I Tunesien kunne eller ville Habib Bourguiba som første og mangeårig præsident efter uafhængigheden i slutningen af 1950’erne ganske vist ikke foretage sig noget mod de tunesiske jøders exodus – og han havde også ytret sig helt igennem antisemitisk -, men han repræsenterede samtidig holdninger over for Israel, der gjorde ham til modspiller af den egyptiske præsident Gamal Abdel Nasser. Bourguiba agerede mod Nassers radikale antiisraelske hetze med en moderat realisme, der sigtede mod en ”fredelig løsning” på palæstinerernes konflikt med Israel.

Selv i den arabiske nationalisme og panarabisme måtte de radikale former af en antisemitisk politik først vinde anerkendelse: I Egypten vægrede Muhammad Nagib, den første præsident efter monarkiets fald i 1952, sig mod at give efter for Den Arabiske Ligas krav om konfiskation af jødisk ejendom, og på den store jødiske festdag yom kippur besøgte han demonstrativt en synagoge i Cairo. Først med Nagibs fald og Nassers præsidentskab i 1954 kom det til en voldsom forringelse af jødernes situation i Egypten. Nasser anbefalede læsning af det antisemitiske hetzskrift *De vise fra Zions protokoller*, som frem til i dag er udbredt i det egyptiske samfund.¹⁸

Arabiske jøder i Israel

Det israelske parlament har igennem årtierne vedtaget en halv snes resolutioner vedrørende de jøder, der flygtede og blev fordrevet fra de arabiske lande, og besluttede i 2010, at ingen israelsk regering må indgå en fredsaftale, som ikke også regulerer spørgsmålet om erstatning til de jødiske flygtninge fra de arabiske lande og Iran. I 2012 lancerede det israelske udenrigsministerium en kampagne for ”retfærdighed for jødiske flygtninge fra

arabiske lande”, og i 2014 vedtog det israelske parlament en lov, der erklærede den 30. november til mindededag for jødernes flugt og fordrivelse fra de arabiske lande og Iran. Tidligere havde der gennem årtier i den brede israelske offentlighed været den opfattelse, at det for jøderne fra de arabiske lande snarere drejede sig om zionistisk motiverede indvandrere, ikke om flygtninge eller fordrevne i klassisk forstand.¹⁹

Ikke alle de jøder, som flygtede eller blev fordrevet fra de arabiske lande, kom til Israel, men med omkring 600.000 var det det overvejende flertal; heraf kom de talmæssigt største grupper fra Irak og Marokko. Omkring 200.000 jøder – især fra Algeriet, men også fra Tunis – rejste til Frankrig. USA var målland for især egyptiske, syriske og libanesiske jøder.

Frem til den store indvandningsbølge fra det tidligere Sovjetunionen i 1990'erne udgjorde de jødiske flygtninge fra de arabiske lande og deres efterkommere op mod 70 procent af den israelske befolkning. I dag er knap 50 procent af de israelske jøder efterkommere efter jødiske flygtninge fra de arabiske lande.

Historien om jødernes flugt og fordrivelse fra den arabiske verden er tillige historien om en bemærkelsesværdig integrationspræstation, som sammen med flugtbevægelsen fra Europa til Israel kort efter statsdannelsen førte til en befolkningsforøgelse på omkring 120 procent.

Trods alle problemer og belastninger og trods askenasernes, de fra Europa stammende jøder, forbehold over for de arabisk-jødiske – i Israel betegnet *mizrahim* – optog de oprindelige 650.000 jøder i Palæstina inden for kort tid yderligere 700.000, hvoraf mange var traumatiserede af shoah. Flygtningene fra de arabiske lande var ganske vist ikke altid, men ofte forholdsvis dårligt uddannede jøder fra forarmede befolkningslag.

I 1948 var den nystiftede og militært truede jødiske stat ambivalent, hvad angik masseindvandringen af jøder fra de arabiske lande. Man ønskede ganske vist at hjælpe truede og forfulgte jøder, og der var en massiv interesse for jødisk indvandring, men man havde i den henseende ikke

i første række jøder fra de arabiske lande for øje. Allerede i 1942 havde David Ben-Gurion, som i 1948 blev Israels første premierminister, fremlagt sin *Tochnit HaMillion*, en plan for en million nye indvandrere. Men han havde her i første omgang forestillet sig så vidt muligt veluddannede jødiske indvandrere fra Europa. Israel støttede ganske vist udvandring og flugt fra de arabiske lande, men forholdt sig i betragtning af de enorme problemer, som den unge stat var konfronteret med, indledningsvis restriktiv. Frem til 1955 fik for eksempel fra Marokko kun jøder mellem 18 og 45 år samt formuende familier ret til at indvandre. I andre tilfælde oprettede Israel spektakulære luftbroer, hvor der ikke gjaldt nogen eller kun meget få restriktioner for flygtningene og indvandrerne. I operation Flyvende Tæppe blev der i 1949 fløjet omkring 45.000 jøder ud af Yemen. Mellem 1951 og 1952 blev der i operation Ezra og Nehemiah bragt flere end 120.000 jøder fra Irak til Israel.

Det overvejende flertal af jøder fra de arabiske lande blev i Israel indledningsvis underbragt i teltbyer for indvandrere, senere i faste indvandrer-camps – de såkaldte *ma'aborot*, som ved slutningen af 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne for størstedelens vedkommende blev omdannet til udviklingsbyer. Kampen mod diskriminering i det israelske samfund af de arabisk-jødiske *mizrahim* – som længe økonomisk og socialt var forfordelt i forhold til de fra Europa kommende jøder – har præget landets protesthistorie og førte i begyndelsen af 1970'erne for eksempel til fremkomsten af *Black Panthers*, der blev dannet af andengenerations jødisk-arabiske indvandrere.²⁰

At de jødiske flygtninge fra de arabiske lande trods enorme vanskeligheder og forbehold blev integreret i Israel, kan være en af årsagerne til, at de i vidt omfang er fraværende i den internationale debat. En anden årsag skyldes formentlig, at der siden 1947 er blevet vedtaget flere end 170 FN-resolutioner, der eksplicit eller indirekte beskæftiger sig med de palæstinensiske flygtninge og deres efterkommeres skæbne. Ikke en eneste har haft skæbnen for de jødiske flygtninge fra de arabiske lande og Iran som tema.

I israelsk perspektiv skete der i 1948 en slags befolkningsudveksling, således som den efter Anden Verdenskrig fandt sted i mange konfliktregioner. Den israelske regering var indstillet på at drage omsorg for såvel de jødiske flygtninge fra Europa som dem fra den arabiske verden, men forventede samtidig, at de arabiske stater tog imod de arabiske flygtninge fra Israel, hvis flugt hovedsagelig skyldtes den arabiske angrebskrig mod den nyoprettede jødiske stat.²¹ I overensstemmelse hermed har Israel gennem årtierne så godt som aldrig forsøgt at bruge skæbnen for de jødiske flygtninge fra de arabiske lande politisk eller at kræve en ”tilbagevendelsesret” – hvilket har medført, at den massive uret og lidelse, der er blevet påført hundredtusinder af jøder fra de arabiske stater igennem årtier, ingen rolle har spillet i international politik.

Udsyn

Man kan håbe, at et mere realistisk syn på de antisemitiske traditioner i de arabiske og islamiske samfund samt en refleksion over historien om diskriminering, forfølgelse af jøderne og deres

flugt og fordrivelse fra de arabiske stater vil muliggøre en bedre forståelse af zionismen i debatten om Israels konflikt med dets arabiske naboer. En sådan kunne på sigt yde et bidrag til en mulig tilnærmelse i Mellemøsten. At en tilnærmelse trods fordrivelses- og flugthistorien er mulig, har Israels fredstraktater med Egypten i 1979 og med Jordan i 1994 vist (hvilket imidlertid ikke har ændret meget ved den udbredte antisemitisme i det jordanske og egyptiske samfund).

Aktuelt vækker optagelsen af Israels officielle relationer med De Forenede Arabiske Emirater og Bahrain, de for tiden endnu uofficielle relationer med yderligere Golfstater såsom Oman og Israels tilnærmelse til Marokko og Sudan forhåbninger om en forsoning. Disse har allerede ført til en svag renæssance af det jødiske liv i Bahrain og især til den bemærkelsesværdige statsofficelle tilbagekaldelse af den antisemitiske propaganda i Saudi-Arabien. I hvert fald vil historien og jødernes flugt og fordrivelse fra de arabiske lande og refleksionen over de antisemitiske traditioner i de islamisk prægede samfund spille en vigtig rolle i fremtidige fredsløsninger i Mellemøsten.

Noter

- 1 Om det hovedsageligt ikke-arabiske Iran, hvor der før den ”islamiske revolution” levede mellem 100.000 og 150.000 jøder, hvoraf mere end 90 procent forlad landet efter 1979, se Stephan Grigat: ”Antisemitismus im Iran seit 1979. Holocaustleugnung und Israelhass in der ‘Islamischen Republik’”, i: Marc Grimm/Bodo Kahmann (Hg.): *Antisemitismus im 21. Jahrhundert. Virulenz einer alten Feindschaft in Zeiten von Islamismus und Terror*. Berlin/Boston: de Gruyter 2018, s. 202f.; Roya Hakakian: ”Juden im Iran und die iranische Linke. Persönliche Reflexionen, die notgedrungen politisch sind”, i: Stephan Grigat (Hg.): *Iran – Israel – Deutschland. Antisemitismus, Außenhandel und Atomprogramm*. Hentrich & Hentrich: Berlin 2017, s. 145-158.
- 2 Se Zvi Yehuda: *The New Babylonian Diaspora. The Rise and Fall of the Jewish Community in Iraq, 16th-20th Centuries C.E.* Leiden: Brill 2017, s. 276.
- 3 Se Bernhard Lewis: *Die Juden in der islamischen Welt. Vom frühen Mittelalter bis ins 20. Jahrhundert*. München: C.H. Beck 2004, s. 153.
- 4 Se Matthias Küntzel: ”Von Zeesen bis Beirut: Nationalsozialismus und Antisemitismus in der arabischen Welt.” i: Christian Heilbronn/Doron Rabinovici/Natan Sznajder (Hg.): *Neuer Antisemitismus? Fortsetzung einer globalen Debatte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp 2019, s. 182-218; David Motadel: *Für Prophet und Führer. Die Islamische Welt und das Dritte Reich*. Stuttgart: Klett-Cotta 2017; Jeffrey Herf: *Nazi Propaganda for the Arab World*, New Haven: Yale University Press 2009; Robert S. Wistrich: *A Lethal Obsession. Anti-Semitism from Antiquity to the Global Jihad*. New York: Random House 2010, s. 662-686.
- 5 Således afviste Den Arabiske Liga henholdsvis dens seks FN-medlemsstater kompromisløst FN-beslutningen fra 1947 om delingen af Palæstina og erklærede i tilfælde af dens gennemførelse at ville træffe militære foranstaltninger (se tillige www.bpb.de/44995).
- 6 Se Benny Morris: *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001*. New York: Vintage 2001, s. 218-258.
- 7 Se Lewis (note 3), s. 170.

- 8 Se Ada Aharoni: "The Forced Migration of Jews from Arab Countries". i: *Peace Review: A Journal of Social Justice*. 15 (1), 2003: 53–60.
- 9 Nathan Weinstock: *Der zerrissene Faden. Wie die arabische Welt ihre Juden verlor. 1947-1967*. Freiburg: ça ira 2019, s. 293.
- 10 Se Etgar Lefkovits: "Expelled Jews hold deeds on Arab lands", i: *Jerusalem Post*, 16.11.2007. Den venstreliberalis israelske avis Haaretz går ud fra lignende tal. Se Adi Schwartz: "All I Wanted Was Justice", i: *Haaretz*, 2.1.2008. Et historisk overblik over kravene fra Jewish National Fund og andre jødiske og israelske institutioner mod særskilte arabiske stater fremgår af Michael Fischbach: *Jewish Property Claims Against Arab Countries*. New York: Columbia University Press 2008, s. 29-85.
- 11 Georges Bensoussan: *Die Juden der arabischen Welt. Die verbotene Frage*. Berlin/Leipzig: Hentrich & Hentrich 2019, s. 146.
- 12 Weinstock (note 9), s. 386.
- 13 Se Lewis (note 3), s. 143f.
- 14 Se Matthias Küntzel: *Nazis und der Nahe Osten. Wie der islamische Antisemitismus entstand*. Berlin/Leipzig: Hentrich & Hentrich, 2019, s. 34.
- 15 Cit. efter. Bensoussan (note 11), s. 86.
- 16 Se Stephan Grigat: *Die Einsamkeit Israels. Zionismus, die israelische Linke und die iranische Bedrohung*. Hamburg: Konkret 2014, s. 8.
- 17 Norman A. Stillman: *The Jews of Arab Lands in Modern Times*. Philadelphia: JPS 2003, s. 180.
- 18 Se Klaus-Michael Mallmann/Martin Cüppers: *Halbmond und Hakenkreuz. Das Dritte Reich, die Araber und Palästina*. Darmstadt: WBG 2007, s. 160; Malte Gebert: "Die Rezeption der Protokolle der Weisen von Zion in Ägypten". i: *Medaon. Magazin für jüdisches Leben in Forschung und Bildung*, Nr. 9, 2011, s. 9.
- 19 Se Lyn Julius: *Uprooted. How 3000 Years of Jewish Civilization in the Arab World Vanished Overnight*. London/Chicago: Vallentine Mitchell 2018, s. 155-159.
- 20 1977 blev *Black Panthers* en del af de kommunistiske forbund *Hadash* og var frem til begyndelsen af 1990'erne med en enkelt delegeret frem til begyndelsen af 1990'erne repræsenteret i idet israelske parlament. Filmen *The Black Panthers Speak* (2003) af Eli Hamo og Sami Shalom Chetrit giver et indtryk af deres tidlige aktiviteter.
- 21 Se Alex Feuerherdt/Florian Markl: *Vereinte Nationen gegen Israel. Wie die UNO den jüdischen Staat delegitimiert*. Hentrich & Hentrich: Leipzig/Berlin 2018, s. 111.

Litteratur

- Ada Aharoni: "The Forced Migration of Jews from Arab Countries." i: *Peace Review: A Journal of Social Justice*. 15 (1): 53-60, 2003.
- Orit Bashkin: *Impossible Exodus: Iraqi Jews in Israel*. Stanford: Stanford University Press 2017.
- Avi Becker: "The Forgotten Narrative: Jewish Refugees from Arab Countries." i: *Jewish Political Studies Review* 17: 3-44 (Fall 2005).
- George Bensoussan: *Die Juden der arabischen Welt. Die verbotene Frage*. Berlin/Leipzig: Hentrich & Hentrich 2019.
- Sami Shalom Chetrit: *Intra-Jewish Conflict in Israel. White Jews, black Jews*. London/New York: Routledge 2013.
- Alex Feuerherdt/Florian Markl: *Vereinte Nationen gegen Israel. Wie die UNO den jüdischen Staat delegitimiert*. Hentrich & Hentrich: Leipzig/Berlin 2018.
- Michael Fischbach: *Jewish Property Claims Against Arab Countries*. New York: Columbia University Press 2008.
- Malte Gebert: "Die Rezeption der Protokolle der Weisen von Zion in Ägypten." i: *Medaon. Magazin für jüdisches Leben in Forschung und Bildung*, Nr. 9: 1-15, 2011.
- Stephan Grigat: *Die Einsamkeit Israels. Zionismus, die israelische Linke und die iranische Bedrohung*. Hamburg: Konkret 2014.
- Stephan Grigat: "Antisemitismus im Iran seit 1979. Holocaustleugnung und Israelhass in der 'Islamischen Republik'". i: Marc Grimm/Bodo Kahmann (Hg.): *Antisemitismus im 21. Jahrhundert. Virulenz einer alten Feindschaft in Zeiten von Islamismus und Terror*. Berlin/Boston: de Gruyter 2018, 199-223.
- Roya Hakakian: "Juden im Iran und die iranische Linke. Persönliche Reflexionen, die notgedrungen politisch sind". i: Stephan Grigat (Hg.): *Iran - Israel - Deutschland. Antisemitismus, Außenhandel und Atomprogramm*. Hentrich & Hentrich: Berlin 2017, 145-158.
- Jeffrey Herf: *Nazi Propaganda for the Arab World*. New Haven: Yale University Press 2009.
- Lyn Julius: *Uprooted. How 3000 Years of Jewish Civilization in the Arab World Vanished Overnight*. London/Chicago: Vallentine Mitchell 2018.
- Etgar Lefkovits: "Expelled Jews hold deeds on Arab lands". i: *Jerusalem Post*, 16.11.2007.
- Bernhard Lewis: *Die Juden in der islamischen Welt. Vom frühen Mittelalter bis ins 20. Jahrhundert*. München: C.H. Beck 2004.
- Matthias Küntzel: "Von Zeesen bis Beirut: Nationalsozialismus und Antisemitismus in der arabischen Welt". i: Christian Heilbronn/Doron. Rabinovici/Natan Sznajder (Hg.): *Neuer Antisemitismus?*

Jødernes flugt og fordrivelse fra de arabiske lande af Stephan Grigat

- Fortsetzung einer globalen Debatte.* Frankfurt am Main: Suhrkamp 2019: 182-217.
- Matthias Küntzel: *Nazis und der Nahe Osten. Wie der islamische Antisemitismus entstand.* Berlin/Leipzig: Hentrich & Hentrich 2019.
- Klaus-Michael Mallmann/Martin Cüppers: *Halbmond und Hakenkreuz. Das Dritte Reich, die Araber und Palästina.* Darmstadt: WBG 2007.
- Benny Morris: *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001.* New York: Vintage 2001.
- David Motadel: *Für Prophet und Führer. Die Islamische Welt und das Dritte Reich.* Stuttgart: Klett-Cotta 2017.
- Adi Schwartz: "All I Wanted Was Justice": i: *Haaretz*, 2.1.2008.
- Norman A. Stillman: *The Jews of Arab Lands in Modern Times.* Philadelphia: JPS 2003.
- Emanuela Trevisan Semi/Piera Rossetto: "Memory and Forgetting among Jews from the Arab-Muslim Countries. Contested Narratives of a Shared Past": i: *Quest. Issues in Contemporary Jewish History*, Heft 4, 2012.
- Esther Webman: "Rethinking the Role of Religion in Arab Antisemitic Discourses": i: *Religions*, 2019, 10, 415.
- Nathan Weinstock: *Der zerrissene Faden. Wie die arabische Welt ihre Juden verlor. 1947-1967.* Freiburg: ça ira 2019.
- Robert S. Wistrich: *A Lethal Obsession. Anti-Semitism from Antiquity to the Global Jihad.* New York: Random House 2010.
- Zvi Yehuda: *The New Babylonian Diaspora. The Rise and Fall of the Jewish Community in Iraq, 16th-20th Centuries C.E.* Leiden: Brill 2017.

Forlaget ELLEKÆR ApS

www.ellekar.dk

Publiceret november 2023

Grafisk udformning: Dorte Pugliese

Dette skrift er licenseret under en Creative Commons Kreditering-Ikkekommerciel-Ingen afledninger 4.0 International-licens.